

Cele trei vârste ale utopiei la Huxley

Adela DINU

Colegiul Național Andrei Șaguna din Sibiu
 Andrei Șaguna National High School of Sibiu
 e-mail: adeladinu83@gmail.com

The Three Ages of Utopia in Huxley's work

The subject of the present article is the distinction between the three ages of utopia in Aldous Huxley's work. The first age illustrates the inhuman paradise, as represented in the dystopian novel „Brave New World”(1931). The second age, the nightmare of the present world, is pictured in the essay „Brave New World Revisited” (1958)- an addenda to the novel, a lucid reconsideration of the fictional world, where Huxley reveals himself as a social prophet. The third age is one of prospective explorations: the novel „Island” is an evidence of the consubstantiality between utopia and dystopia in the tormented twentieth century. From the naive utopia to the austere dystopia, the genre suffered considerable mutations. This shows, once again, that literature is not a remote island secluded from social and political influence.

Keywords: Aldous Huxley, utopia, three Ages, inhuman paradise, nightmare, “Brave New World”

„Ceea ce este acum doar science-fiction va fi devenit o realitate politică de fiecare zi”.
 (Huxley, „Reîntoarcere la minunata lume nouă”)

(și la prima vedere posibil), Huxley lansează diatribe la adresa unui modus vivendi occidental, anticipând o viitoare societate de o criminală perfecțiune.

Distopiile (utopiile negative, antiutopiile, utopii negre sau contrautopii, feerii monstruoase la Cioran sau închisori ale fericirii la J.J. Wunenburger) sunt cazuri particulare ale utopiei, malformații ale unui gen originar sesizabile abia în legătură cu mutațiile sociale, culturale și istorice făcute posibile de zbuciumatul secol XX. Lumea în care ia avânt fenomenul antiutopiilor este minată de contradicții care impregnează și dimensiunea ficțională. Utopiile negre ale secolului imaginează spații închise, concentraționare, care funcționează după legi imuabile anticipând (sau pur și simplu figurând) totalitarismele istorice sau anunțând dezastrul posibil al unei democrații aparent benigne. În secolul dezgustului de utopie, ilustrat cel mai bine în contrautopiile literare, are loc atât de discutata secare a rezervorului utopic din imaginarul social occidental (topos cultural la Cioran, Antohi, Boia și la mulți alții)¹. Tot acum are loc un fenomen extrem de interesant, vizibil în operele lui H.G. Wells și, mai ales, în cele ale lui Aldous Huxley. Între preocupările aceluiași autor se înscriu, aproape schizofrenic, atât crearea de lumi utopice, cât și cea de spații literare antiutopice. Coșmarul precede visul. Înainte de a-și construi oaza unei fericiri aproape perfecte

Vârsta întâi: Paradisul inuman

În lumea perfectă a fordienilor, fericirea este un imperativ categoric. Oamenii sunt programați, genetic și hipnopedic, să se adapteze, impecabil, la una din cele cinci tipologii umane predeterminate: Alfa, Beta, Gamma, Delta și semicretinul, subumanul Epsilon. Oamenii trăiesc pentru a genera consumul, iar consumul menține starea generalizată de satisfacție. Dorințele nu se prefac în ardoare și sete metafizică, pentru că satisfacerea lor este aproape instantanee. Pauzele meditative, golurile existențiale, în care s-ar putea manifesta timidul spirit dubitativ, sunt anticipate și cenzurate. Chiar și orgia somatică, accesibilă numai inițiaților, este strict reglementată și nu depășește cadrele unor bacanale inofensive. O stare generală de beatitudine camuflează și distorsionează versantul întunecat al ficțiunii.

În «Minunata lume nouă», istoria este reinterpretată și adaptată la spiritul timpului. Crucile sunt convertite în T-uri, simboluri ale bunăstării epocii Ford, cea mai fericită vârstă a omenirii. Individizii segregati în caste nu vibrează la ideea de inechitate socială, pentru că nici măcar nu au învățat să gândească. Orice rudiment de gândire auto-

mă este imediat anihilat prin îngurgitarea pilulei magice: soma (etimologic: corp, dar și licoare psihedelică). Spre deosebire de drogurile ilicite ale teritoriului extrafrecțional, soma este nu numai cât se poate de legală, ci și prescrisă social. Un gram de soma șterge orice tentație depresivă, la care vibrează, oricum, doar naratorul: «Un centimetru cub învinge orice sentiment sumbru»². Două grame de soma (re)conciliază individul cu semenii și cu soarta, de altfel pe deplin acceptată. Soma inhibă revolta și asigură o stare permanentă de prostrație fericită. Soma este simbolul perfect al societății perfecte.

În absența pastilei de fericire și fără lozincile memorate, hipnagogic, încă din fragedă pruncie, realitatea și-ar exhiba, cel mai probabil, adevărata față: indivizi produși pe bandă rulantă și programați pentru a juca un rol precis pe scena socială, copiii crescuți și educați cu șocuri electrice (pentru asigurarea precoce a unor aversiuni necesare) și jocuri erotice, în absența părinților (mama și tata sunt nomina odiosa în societatea fordiană). În (anti)utopica lume imaginată de Huxley, ideologia se insinuează, perfid și legitim totodată, în toate aspectele cotidianului. Postulatul e simplu și aproape unanim acceptat: individul nu are nicio valoare în sine, ci numai ca roțiță într-un angrenaj complex al organismului social. În această logică, crima și masacrul devin purgații necesare ale spațiului public și nu sunt supuse oprobriului (poate pentru că nu mai există nici măcar acele autorități anonime de care vorbește Fromm³ și care mediau, întrucâtva, între individ și instanța represivă – statul, partidul, conducătorul suprem etc.). Iubirea ca stare metafizică, iubirea obsesivă, monogamă, înnebunitoare este de neconceput în contextul hedonist care proslăvește poligamia, încurajează sexul sportiv și interzice intimitatea. Soma (corp, drog) este un imago mundi și, totodată, un gramofon al (anti)utopiei moderne. Între utopia ficțională și utopia materializată conexiunile sunt multiple. Cele două ideologii concurente (și consubstanțiale) ale secolului trecut, comunismul și fascismul, au pus în scenă, admirabil, ficțiunea. Cu pilula ideologiei în gură, oamenii au fost dresați să fie fericiți în cea mai bună (cele mai bune) dintre lumile posibile («în era noastră înnoită, toată lumea-i fericită»⁴). Fericirea generală, ca (unic) program social, este cel puțin suspectă – Huxley dicit.

Față de alte antiutopii canonice, „Minunata lume nouă” pornește de la cu totul alte premise pentru a configura un nou tip de apocalipsă a Occidentului (de fapt, lumile contrautopiilor sunt consubstanțiale și coextensive). Dacă la Zamiatin și Orwell spre exemplu ținuta morală a maselor este una programatic monahală (despre similitu-

dinile între programul utopic și cel al vieții din interiorul marilor abații ale Evului Mediu târziu vorbește pe larg Sorin Antohi în „Utopica”), la Huxley accentul cade pe exces hedonist și pe celebrări orgiastice. De data aceasta, asceza și traiul auster sunt abhorate și sancționate. Morală grupului este una epicuristă, în care plăcerile capătă un caracter draconic. Perversiunea acestui tip de imaginar constă în prelungirea aparentă a tuturor tendințelor din lumea occidentală contemporană. Metehnele lumii noastre, hipersexualizarea/ superficialitatea/ consumul excesiv (care nu este bazat pe nevoi reale), sunt nucleele semantice în jurul cărora se grupează sensurile lumii ficționale. Locuitorul lumii noi trăiește pentru a-și satisface plăcerile și, prin rigoare, pentru a satisface normele hedoniste ale statului. Sexualitatea este eliberată de orice constrângere morală. Libertatea este însă cangrenată de imperativul plăcerii și de obligativitatea schimbării permanente a partenerilor, pentru imposibilitatea stabilirii unor relații mai profunde între indivizi. Nevoia de evadare prin intermediul paradisurilor artificiale (alcool, droguri etc.) este satisfăcută instantaneu, prin intermediul pastilei minune – soma. Cu soma, plăcerea este purificată de efectele sale secundare. Ea devine plăcere de dragul plăcerii sau, privită de la distanța potrivită, instrument de asigurare a coeziunii maselor și a obedienței necesare manipulării lor.

Cu toate că întrunește toate atributele unei lumi a plăcerilor carnale, lumea lui Huxley este la fel de fastidioasă și de excesivă ca paradisul biblic. Ceea ce stânjenește este obligativitatea plăcerii. Echilibrul normalității, balansul neconținut între polul plăcerii și polul durerii/ascezei, este dimensiunea absentă a (anti)utopiilor moderne. Perfecțiunea este statică. Nimic din ezitățile și frământările omului autentic nu trece prin pereții de sticlă ai perverșelor construcții utopice. Fie că propun o morală universală a ascezei, fie că mizează totul pe carta seducătoare a hedonismului, (anti)utopiile păcătuiesc prin maniheism, prin absolutizarea uneia dintre cele două rețete de fericire. Antiutopiile nu trebuie ignorate. Ele sunt proiecții, într-un viitor atemporal, ale dorințelor celor mai ardente ale omenirii.

Vârsta a doua: Coșmarul prezentului

În 1958 Huxley scria «Reîntoarcerea la minunata lume nouă», o revizitare critică a «Minunatei lumi noi» (1932). De fapt, prin această addenda la roman (un eseu despre sensurile scriiturii și ale prezentului) se împart apele ficțiunii și cele ale predicției istorice. Se verifică acum, prin

vocea autorizată a creatorului de (anti)utopii, ipoteza după care distopiile secolului XX nu sunt (numai) opere de pură ficțiune, răsturnări parodice și ludice ale mai serioaselor utopii umaniste, ci sumbre previziuni prospective, prelungiri ficționale (nu mai puțin verosimile) ale tendințelor lumii prezente. Nu mai puțin relevant este că aceste ficțiuni găzduiesc, de cele mai multe ori, credințele și speranțele scriitorului legate de viitorul umanității.

Glisările utopiilor în contrautopii, reverberațiile monstruoase ale gândirii utopice și infima diferență specifică între genul consacrat de umaniști și preschimbarea sa deformatoare din secolul XX au devenit locuri comune ale cercetărilor comparatiste. Între, să spunem, „Utopia” lui Morus și „Minunata lume nouă” a lui Huxley, modificarea cadrului utopic și a liniilor sale definitorie nu este una sesizabilă, de substanță, ci mai degrabă de perspectivă și de punere în scenă. În ambele, mulțimea prevalează asupra individului și orice tentativă schizofrenică a insului-fantoză socială este aprioric exclusă. Cel care nu se spune regulilor majorității va fi condamnat la moarte (la Morus) sau ostracizat (la Huxley). În numele fericirii se comit crime abominabile. Bani și au fost eliminați cu succes din ambele societăți imaginare, în care aurul nu mai are valoare (din prețiosul material se făuresc oalele de noapte ale utopienilor). Primează utilitarismul. Bunurile sunt accesibile și ubicue, la fel și satisfacțiile senzoriale (caste și monocorde la Morus). Ambele sunt societăți totalitare, închise ermetic, în care greșelile sunt aspru sancționate iar ereticii sunt exilați/anihilați. Ambele pozează în lumi perfecte și-și afișează zâmbetul hâd și dement pretutindeni, ca stindard al fericirii absolute și fără rest. Ambele închid în ele posibilități angoasante ale prezentului, promisiuni terifiante ale unei „ferii monstruoase”, „coșmar ce ne așteaptă și pe noi, de vreme ce singuri ne-am făcut din el un ideal.”⁵

Atitudinea auctorială face diferența. Dacă Morus propunea o lume perfectă în care se oglindea imaginea răsturnată a imperfectei lumi contemporane, Huxley pune în scenă o nu atât de utopică lume viitoare, gândită ca prelungire a tendințelor lumii de azi. De la utopia naivă la antiutopia gravă a secolului XX, genul a suferit mutații considerabile. Literatura nu este un corp străin, care evoluează independent de prefacerile sociale și politice. Anamorfozele utopiilor/distopiilor sunt tributare totalitarismelor secolului XX, de care al căror spirit s-au lăsat impregnate. Comunismul și fascismul au fecundat, în egală măsură, sensurile unor ficțiuni antiutopice emblematic pentru această vârstă a umanității (cum sunt „O mie nouă sute optzeci și patru” sau „Minunata lume nouă”). Literatura surclasează memorialistica și transmite, seis-

mic, semnale de alarmă în spațiul cangrenat al individului alienat, manipulat, confuz.

În «Reîntoarcere la minunata lume nouă», Huxley abandonează ficțiunea pentru a se dedica statisticii și exprimării aforistice. Descuamat de învelișul ficțional, crezul (anti)utopic al gânditorului se expune axiomatic. Meditația vizionară, literaturizantă este sistematic înlocuită de expunerea elocventă a eseistului cu deprinderi de profet social. Tema acestei cărți este libertatea și dușmanii ei, iar Huxley o scrie, după cum el însuși mărturisește, în zbuciumatul secol XX, după reprimarea sângeroasă a revoluției maghiare din 1956, când «coloane nesfârșite de băieți în uniformă – albi, negri, tuciuiri sau galbeni – mărșăluiesc docili către groapa comună.»⁶ Marotele scriitorului (astăzi supralicitețe și epurate de energiile revoluționare) sunt: suprapopularea accelerată a planetei cu corolarul ei iminent: trecerea de la o societate căreia îi este proprie o retorică a liberalismului la un alt tip de societate (pusă în scenă în „Minunata lume nouă”), inevitabil totalitară, mult mai eficace, în care liberul arbitru și morala individuală sunt înlocuite, sistematic și etatist, printr-un control desăvârșit (aici intră condiționarea pavloviană ori manipularea subliminală, intens dezbătute de Huxley intra- și extraficțional) și printr-o hiperorganizare instituțională (frisonul unei astfel de societăți se simte poate cel mai acut la Kafka). Predicțiile lui Huxley nu au însă un caracter atât de dramatic precum cele ale celui-lalt antiutopist marcant al spațiului occidental: Orwell. La acesta din urmă, universul ficțional este trasat în tușe stridente, iar brutalitatea instituțională face casă bună cu teroarea sistematică și cu frica generalizată ca motor al acțiunilor umane. La Orwell se respiră deja aerul îmbâcsit al lagărelor de naziste și comuniste de exterminare sau al eufemisticelor agregări de muncă forțată (Hannah Arendt considera lagărele de concentrare drept veritabile simboluri ale dictaturilor), pe când la Huxley, în 1931, pe când scria „Minunata lume nouă”, „terorismul sistematic nu constituia o realitate contemporană obsedantă, așa cum ajunsese în 1948”⁷, anul în care este scris incomodul și teribilul roman orwellian: „O mie nouă sute optzeci și patru”. Viitorul lui Huxley este așadar ușor diferit față de ficțiunea prospectivă a lui Orwell. Din societatea viitorului schițată de Huxley în spațiul ficțional și, deopotrivă, în cel eseistic au dispărut, programatic, violența și brutalitatea, înlocuite de o suspectă blândețe instituțională. Condiționarea pavloviană (împreună cu alte tehnici, perfectibile, ale sugestibilității și ale manipulării) este responsabilă de un dresaj în masă al indivizilor controlați cu (sau fără) acceptul lor tacit. Sentimentele și gândurile sunt (a se citi:

vor fi) supravegheate în permanență și manipulate abil și nonviolent. Voința de ordine poate să fie benignă, atât timp cât se exersează la nivelul domestic, însă la nivelul instituțional, aplicată sistematic în domeniul economiei și al politicii, poate să devină extrem de periculoasă: „În politică, echivalentul unei teorii științifice pe deplin dezvoltate sau al unui sistem filosofic bine încheiat reprezintă o dictatură totalitară. [...] Voința de ordine poate să-i prefacă în tirani pe cei care pur și simplu aspiră să facă deordine în haos. Frumusețea ordinii este folosită ca o justificare pentru despotism.”⁸ Riscurile la care omenirea se expune prin absența controlului demografic, prin înclinația societăților spre hiperorganizare, hipercontrol, tehnologizare sunt, după Huxley: virarea sigură spre o dictatură mai calculată și mai perversă decât tot ce a cunoscut omenirea în istoria ei zbuciumată (poate mai puțin evidentă decât totalitarismele marcante ale secolului XX, însă cu siguranță mai eficientă), plutocrație și centralizare (stat mondial-ca la Wells; finanțe mondiale, oligarhie) dublate de scăderea respectului pentru democrație, hegemonia culturii maselor care vor căuta întotdeauna divertismentul ieftin și vulgar (și la Ortega y Gasset), dezumanizarea individului care se va pierde în mulțime/anonimat, transformarea, lentă, dar sigură, a oamenilor în funcții economice (omul-automat al lui Erich Fromm), înlocuirea libertății tot mai limitate a individului cu o îndoielnică, dar obligatorie fericire (auto)indusă. Huxley este un Rousseau al secolului XX, care pledează, și el, pentru necesara retragere a indivizilor (nascuți liberi, dar pretutindeni în lanțuri) din rumoarea mundană și pentru o încercare de reorganizare a societății în care (supra) viețuim după alte criterii decât cele în vigoare, printr-o educație pentru libertate, dragoste și inteligență, care să promoveze valorile toleranței, compasiunii, întraajutorării.

Huxley se întreabă cât suntem de liberi în lumea prezentă (Epoca Neliniștii, Era Atomică, Era Spațială, Era Dependentei de Televiziune, Era Serialelor, Era Disjockey-ului –cum o numește el), o lume a realităților virtuale, a controlului aparent benign exersat prin accesările indispensabile ale tehnologiilor tot mai invazive și dacă suntem într-adevăr liberi ori suntem educați în spiritul unor astfel de convingeri și certitudini (într-un spirit domestic și docil al obedienței aproape totale), care rămân de cele mai multe ori necontestate. Într-o societate în care se tinde tot mai mult spre o libertate fățișă, ostentativă și declarativă (a discursului), în timp ce liberul-arbitru se exersează în cercuri tot mai strâmte, exercițiile de luciditate din eseurile lui Huxley au încă legitimitate. Tandemul „Minunata lume nouă”/”Reîntoarcere la minunata lume

nouă” reprezintă un veritabil quo vadis adresat agresivității birocratice, eficienței morbide, hipertehnologizării și hiperorganizării pe care le aduce cu sine și le instaurează fără drept de apel epistema socio-politică actuală. Huxley este un profet social și un vizionar emblematic al secolului XX, iar predicțiile sale (literaturizate sau nu) s-au dovedit, până acum, extrem de pertinente.

Vârsta a treia: Posibilitatea unei insule

O doză de speranță cu privire la viitorul încă incert al umanității este decelabilă în ultimul roman al lui Huxley: „Insula” (un roman pe care Huxley îl consideră nereușit prin aglomerarea informă a sugestiilor și prin urgența transmiterii unui mesaj⁹). Pala este insula interzisă, a cărei eboșă Huxley o încropește din ultimele resurse creatoare. Cartea este, fără îndoială, un testimoniu al tuturor convingerilor unui meditator la soarta lumii occidentale. În ultimul roman, Huxley-romancierul, creatorul de fascinante și teribile lumi distopice, este surclasat de Huxley-eseistul cinic, dezabuzat și empatic în același timp, preocupat mai degrabă de urgența transmiterii unui mesaj decât de puterea de convingere a ficțiunii. Scriitorul pune în acest roman-statement cam tot ce a vehiculat ca materie ideatică în celelalte cărți, fie că este vorba de scrieri de ficțiune ori de eseuri: critica susținută a umanismului dogmatic european, dar și a totalitarismelor spre care se îndreaptă, în opinia sa, orice organizare statală existentă; pericolul iminent al suprapopulării și al hiperindustrializării planetei; caducitatea edificiului gândirii occidentale, bazat pe freudism, behaviorism și religie creștină; prăpastia insurmontabilă între teorie și praxis în sistemul educațional, necesitatea importării și adaptării unor practici din filosofii orientale (budism, tantrism, yoga dragostei, metafizică aplicată și Controlul Destinului) în vederea eliberării individului de frici, angoase, frustrări- epifenomene ale vieții civilizate. Deasupra tuturor planează, ca o promisiune nerostită, posibilitatea unei insule a libertății aproape perfecte, oază a individualismului altruist și a compasiunii ca politică publică.

„Insula” configurează a treia vârstă a utopiei la Huxley. După distopia devenită paradigmatică din „Minunata lume nouă” și după meditația fertilă asupra sensurilor distopiei și a modelului socio-cultural în vigoare din eseu „Reîntoarcere la minunata lume nouă”, Huxley abordează, surprinzător, în ultimul său roman, utopia de tip clasic, pe a cărei tulpină viguroasă își grefează propriile credințe și iluzii, instaurând acel „spirit utopic refractar violenței”¹⁰ de care vorbește Sorin Antohi. De fapt, scriitorul schizoid care apelează atât la resursele utopi-

ei clasice, cât și la cele ale distopiei, exersându-se abil în ambele tipuri de scriitură (și subminându-le, uneori, pe amândouă) nu este o raritate. Wells abordează și el ambele categorii, iar coexistența unor forme esențial diferite ale utopiei este marcă a secolului XX¹¹, secolul în care va triumfa antiutopia.

Trama facilă a romanului nu este străină de tehnicile utopistului umanist, pe care Huxley le reia cu punctualitate: după obligatoriul naufragiu (însenat), un mefient ziarist în persoana lui Will Farnaby pătrunde neautorizat în insula interzisă cu gândul precizat de a provoca destabilizare și echilibru prin intermedierea confiscării ei (corolar: reînscriserea în hegemonicul model al societății mondiale: sinteză a capitalismului și a comunismului). În spatele complotului desconspirat încă de la început și întâmpinat cu resemnare de către pașnicii conducători ai insulei stă teribila foamă occidentală de petrol (scenariul sună cunoscut). Pericolele care amenință fragilul echilibru atins de societatea insulară sunt, așadar: petrolul, industrializarea și venerarea zeului consumului (obsesiile lui Huxley, vehiculate și în celelalte două scrieri de factură diferită). Atitudinea ireverențioasă a lui Huxley față de modul de funcționare a societăților occidentale (și orientale: este menționat și criticat atât comunismul chinezilor, cât și obsesia rusească a statului național) vine din convingerea intimă a scriitorului, care și-a făcut un obicei din înfierarea consumului (a mentalității consumeriste și a proliferării ei în toate planurile existenței), a nesăbuinței care generează suprapopularea (în utopica Pala, anticoncepționalele sunt gratuite și copiii sunt crescuți la comun, cu rândul, în cadrul unor CAR-uri, al unor Cluburi de Adopție Reciprocă) și mai ales a stilului de viață occidental, cu tot sedentarismul și suficiența abulică a indivizilor atomizați, extrem de permeabili la mesmerism, hipnoză colectivă și manipulare ideologică.

Adevăratele utopii, inevitabil insulare, sunt prea fragile pentru a rezista. De-a lungul timpului, fericirea comunitară a fost posibilă numai fragmentar, în nuclee sociale care pornesc de la familie și ajung până la nivelul unor microcomunități de tipul celei din Pala. Societatea insulară a atins un grad ideal de echilibru între toate componentele sale, echilibru care nu va putea împiedica declinul și sfârșitul (care poate fi urmat de un nou început, pe o altă insulă). Deocamdată, insula ficțională ilustrează cele mai intime dorințe ale creatorului ei. Societatea imaginată este perfectă în ochii creatorului ei (în această accepțiune, suntem cu toții creatorii propriilor noastre lumi utopice). În Pala, copiii sunt educați în libertate (fizică și intelectuală). Ei sunt învățați să fie lucizi și să își exerseze în

permanență gândirea critică, să judece o problemă din mai multe puncte de vedere (fizic și metafizic, sociologic, filozofic etc.). Este o educație împotriva manipulării și a anesteziilor morale (loc comun al scrierilor lui Huxley). Cuvântul cheie este toleranța. Un grup de oameni alege să trăiască într-o comuniune (o familie extinsă), departe de civilizația opresivă care uniformizează și abrutizează, departe de idealul defunct al progresului ca motor al acțiunilor umane conjugate și de zeul consumului la care se închină occidentalii. Ca în utopia clasică, prezentarea unui *Weltbild* se face pe calea dialogului socratic. Cei doi poli sunt: străinul-novice (va fi inițiat în mecanismele de funcționare a microsocietății din Pala) și diferiții mentori care vor supraveghea, paternal și răbdător, inițierea. Will Farnaby nu descoperă numai o societate ideală, politeistă și eudemonistă, care a depășit maniheismele și a reinventat individul liber de constrângeri și de tentațiile nihiliste ale civilizației. Ziaristul se descoperă și pe sine, depășind sechelele educației tradiționale și ale unui *modus vivendi* occidental. Drumul către descoperirea propriei interiorități este deschis prin pastila-magică *moksha* - „revelatorul realității”, „pastila adevărului și a frumuseții” (esențial diferită de soma – instrument de inducere a euforiei programate și simbol al manipulării individului de către stat).

Insula Pala („insuliță absurdă”; „oază de libertate și fericire”; „mica oază de umanitate în mijlocul sălbăciei voastre pline de maimuțe”); configurează una din puținele utopii autentice și, până la un punct, optimiste (în sensul conservării credinței în perfectibilitatea unei microsocietăți deschise, pluraliste, alternativă la o societate mondială autoritară și represivă) ale modernității – propunând, ca de atâtea ori în istoria ciclică a genului, un model ideal seducător al unei organizații umane armonioase, care să ofere cadrul ideal pentru dezvoltarea socio-culturală a indivizilor liberi. Mefiența versatului creator de (anti)utopii nu se dezmente însă nici în acest roman luminos, cu profunde implicații morale. Pacifismul fondatorilor acestei societăți insulare are neajunsul unei securități deficitare. Cronică a unei morți anunțate, în finalul romanului proiectul utopic eșuează. Pala cade. Este instaurată dictatura militară și anticipăm că, în curând, Pala se va integra în dezabuzata lume occidentală, din care s-a desprins pentru câteva decenii. Proiectul utopic materializat pentru un scurt moment istoric s-a dezintegrat și de această dată. Rămâne totuși posibilitatea (promisiunea) unei insule – un protest surd la adresa ordinii sociale existente mai degrabă decât un vis atavic al unei lumi perfecte și un apel la resursele utopiei interioare: „Chiar în societatea cea mai rea, individul păstrează puțină libertate”¹².

Note:

1. Wunenburger discută însă despre deficitul de imaginație manifest chiar interiorul utopiei („scleroză a imaginației sociale”) - în *„Viața imaginilor”*, Cluj-Napoca, Editura Cartimpex, 1998, p. 161
2. Aldous Huxley, *„Minunata lume nouă”*, Iași, Polirom, 2011, p. 96
3. Erich Fromm discută, în *„Frica de libertate”* (1941), factorii care subminează libertatea personală a individului modernității, la care supunerea față de autoritățile tradiționale este înlocuită cu o supunere, la fel de perversă, față de autoritățile *anonime* (opinia publică, bunul simț ori dorința de a ne conforma așteptărilor celorlalți).
4. Aldous Huxley, *op.cit.*, p. 98
5. E. M. Cioran, Cioran, *„Istorie și utopie”*, București, Humanitas, 2011, pp. 35, 94
6. Aldous Huxley, *„Minunata lume nouă. Reîntoarcere la minunata lume nouă”*, Iași, Polirom, 2003, p. 338
7. *Ibidem*, p. 340
8. *Ibidem*, p. 361
9. „Slăbiciunea cărții rezidă în disproporția dintre amploarea temei și relatarea ei propriu-zisă. Intriga e încărcată cu un balast mult prea mare de idei și reflecții, iar eu n-am fost suficient de înzestrat ca să remediez acest efect „-Aldous Huxley în antologia lui Mircea Pădureleanu, *„Aldous Huxley”*, București, Ed. Științifică și pedagogică, 1978, p. 126
10. Sorin Antohi, p. 93
11. „Trebuie să ne obișnuim cu gândul că noile forme vor coexista cu cele consacrate, că morbus utopiensis va rămâne activ. Să nu uităm că Huxley, după *Brave New World* (1932), după *Brave New World Revisited* (1959), a putut reveni la utopie, via religii orientale și condiționare farmacologică: *Island* (1962). La fel, ultimul cuvânt al lui Ray Bradbury nu pare să fie *Fahrenheit 451* (1953), ci viziunile mai luminoase din romanele sale science fiction mai noi.” – Sorin Antohi în *op.cit.*, pp. 227-228
12. Aldous Huxley, *„Insula”*, Iași, Polirom, 2011, p. 405.

Bibliography:

- Antohi, Sorin, „Utopica. Studii asupra imaginarului social”/ „Utopia. Studies of the Social Imaginary”, București, Editura Științifică, 1991
- Aramă, Horia, „O insulă în spațiu”/ „An Island in Space”, București, Cartea Românească, 1991
- Arendt, Hannah, „Făgăduința politicii”/ „The Promise of Politics”, București, Editura Humanitas, 2010
- Besançon, Alain, „Anatomia unei stafii. Falimentul unei utopii întrupate”/ „The Anatomy of a Spectre. The Bankruptcy of a Materialized Utopia”, București, Editura Humanitas, 2014

Boia, Lucian, „Pentru o istorie a imaginarului”/ „For a History of the Imaginary”, București, Editura Humanitas, 2000

Borbély, Ștefan, „Civilizații de sticlă. Utopie, distopie, urbanism”/ „Glass Civilizations. Utopia, dystopia and Urbanism”, Cluj-Napoca, Limes, 2013

Cioran, E.M., „Istorie și utopie”/ „History and Utopia”, București, Humanitas, 2011

Crețu, Bogdan, „Utopia negativă în literatura română”/ „The Negative Utopia in the Romanian Literature”, București, Cartea Românească, 2008

Fromm, Erich, „Frica de libertate”/ „Fear of Freedom”, București, Editura Teora, 1998

Huxley, Aldous, „Minunata lume nouă. Reîntoarcere la minunata lume nouă”/ „Brave New World. Brave New World Revisited”, Iași, Polirom, 2003

Idem, „Insula”/ „Island”, Iași, Polirom, 2011

Liuceanu, Gabriel, „Utopia intelectului și utopia filozofiei”/ „The Utopia of the Intellect and the Utopia of Philosophy”, în „Cearta cu filozofia”/ „The Quarrel with Philosophy”, București, Humanitas, 1998

Oprîță, Mircea, „H.G.Wells. Utopia modernă”/ „H.G.Wells. The Modern Utopia”, București, Editura Albatros, 1983

Ortega y Gasset, José, „Omul și mulțimea”/ „Man and People”, București, Editura Humanitas, 2001

Orwell, George, „O mie nouă sute optzeci și patru”/ „1984”, Iași, Polirom, 2002

Pădureleanu, Mircea „Aldous Huxley”, București, Ed. Științifică și Pedagogică, 1978

Marcuse, Ludwig, „Die Utopie und das Individuum. Zwei Aufsätze”/ „The Utopia and the Man. Two Essays”, Diogenes Verlag, AG Zürich, 1977

Schölderle, Thomas, „Geschichte der Utopie”/ „The History of Utopia”, Köln, Weimar, Wien, Böhlau Verlag, 2012

Servier, Jean, „Istoria utopiei”/ „The History of Utopia”, București, Editura Meridiane, 2000

Tismăneanu, Vladimir, „Mizeria utopiei. Criza ideologiei marxiste în Europa răsăriteană”/ „The Crisis of Marxist Ideology in Eastern Europe: The Poverty of Utopia”, Iași, Editura Polirom, 1997

Wunenburger, Jean-Jacques, „Viața imaginilor”/ „The Life of the Images”, Cluj-Napoca, Editura Cartimpex, 1998

Idem, „Imaginarile politicii”/ „The Imaginaries of the Politics”, București, Editura Paideia, 2005.